

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ**

ISSN 1857-7296

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

ГОДИНА 2

БРОЈ 2

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ**

За издавачот:

проф. д-р Илчо Јованов

Издавачки совет:

проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Илчо Јованов
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски
доц. м-р Гоце Гаврилски

Редакциски одбор:

проф. д-р Илчо Јованов
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски
доц. м-р Гоце Гаврилски

Главен уредник:

проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска

Одговорни уредници:

проф. д-р Илчо Јованов
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски

Јазично уредување:

Даница Гавриловска-Атанасовска

Техничко уредување:

Славе Димитров
Благој Михов

Печати:

Печатница „Европа 92” - Кочани

Редакција и администрација:

Универзитет „Гоце Делчев” - Штип
Факултет за музичка уметност
бул „Крсте Мисирков” бб
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија

СОДРЖИНА

проф. д-р Илчо Јованов Улогата и значењето на оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија во одржувањето на сопствената музичка традиција	5
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска проф. д-р Аида Ислам Нови трендови во музичката култура кај младата популација во Скопје, Република Македонија	13
проф. д-р Томе Манчев Анализа на музичко дело	21
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска Присутноста, употребата и улогата на музичките инструменти во дел од оркестарското творештво на Томислав Зографски (1934- 2000)	33
Ивана Јанков Музичките изразни средства и нивните особености во делото „Пасакаља“ за еден херој од композиторот Томислав Зографски (1934-2000)	45
доц. м-р Гоце Гавриловски Темброт на народните музички инструменти во делото трета симфонија „Рустика“ оп. 58 на композиторот Властимир Николовски (1925-2001)	55
м-р Тихомир Јовиќ Полифонијата во македонското музичко творештво	69
м-р Невенка Трајкова Синтеза на додекафонија и модалност: тенденции во камерното творештво на Гоце Гавриловски концептот на делото „Circle“	79
проф. д-р Милица Шкариќ Параметри за составување тестови за мерење на музички постигнувања	91
м-р Ленче Насев Педагошката пракса во едукативниот процес на идните наставници по музичко образование	99
проф. д-р Емилија Петрова Ѓорѓева Влијанието на организираниот педагошки процес врз музикалноста и општиот развој на детето	105

доц. Антонијо Китановски Проблемот со креативноста	121
доц. м-р Александар Трајковски Слушањето музика во рамките на музичката настава во средните општообразовни училишта во Република Македонија	125
м-р Христо Стојаноски Инструменталната пијано техника на Оливие Месиан употребена во циклусот „Дваесет погледи кон детето Исус“	133
м-р Славчо Величков Улогата на наставникот во развојот на афинитетот на децата кон пијаното како инструмент	141
проф. д-р Родна Величковска Презентирање на русалиските игри на фестивалите во Република Македонија и надвор од неа	145
доц. м-р Владимир Јаневски Пишаните и визуелни извори за традиционалните игри во крајот на XIX и почетокот на XX век	151
доц. м-р Горанчо Ангелов Музичкиот инструмент гајда и нејзините тонски карактеристики	159
м-р Тимко Чичаковски Последниот беровски чалгација	171
Благица Илиќ Класификациски систем на традиционалните игри во делото на Љубица и Даница Јанковиќ	183

**ПРЕЗЕНТИРАЊЕ НА РУСАЛИСКИТЕ ИГРИ
НА ФЕСТИВАЛИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
И НАДВОР ОД НЕА**

Русалиските машки обредни поворки спаѓаат во циклусот на коледарско-новогодишни празнувања. Честопати тие биле предмет на научни истражувања. Скапоцени се истражувањата на Вера Кличкова (Кличкова, 1969: 377)¹, Михаило Димовски (Димовски, 1974: 166), Киро Козаров (Козаров, 2010: 31) и други кои помогнаа околу реализацијата на овој труд.

За потеклото на овие обичаи и игри постојат две теории: едната теорија тврди дека русалиите имаат словенско потекло, а другата дека се од римско паганско време. Слободан Зечевиќ, во својот труд „Предања о русалијским гробљима у Источној Србији“, истакнува дека овие обичаи и игри имаат елементи од старата словенска религија, кои се содржат во верувањата во разни натприродни суштества (Зечевиќ, 1962), особено се среќавале во некогашните обредни поворки кои се одржувале во паганскиот период. Подоцна, во христијанскиот период, русалиските игри се одржувале од Божиќ до Водици, односно за време на дванаесетте некрстени денови, бидејќи се верувало дека во тој период владеат нечистите сили и разни зли духови, самовили, караконцули, ветрушки кои шетаат по куќите и на луѓето им нанесуваат зло.

Значи, овие ритуални групи своите ритуали ги извршуваат во обредното време, маркирано со општа и обединувачка функција, со цел да се заштити човекот и сè што е живо од разни зла, како и да придонесат за општата благосостојба на луѓето (Величковска, 2008: 34-35).

Мисијата на русалиските обредни поворки се реализира преку одењето од куќа на куќа, со цел да ги избркаат или да ги омилостиват злите сили.

Преку симболиката прикажана во вкрстувањето на дрвените сабји („кал’чките“), начинот на облекувањето на двете црвени шами и шарата на калчуните се истакнуваат христијанските елементи испреплетени со

¹) Вера Кличкова во својот труд наведува извори од разни истражувачи во кои се зборува за нивното потекло, за историскиот развој на овие обичаи и игри кои се одржале до неодамна, истакнувајќи притоа дека овие обредни игри ги наоѓаме кај сите балкански народи.

паганските атрибути.

Основната компонента на русалискиот карактер е припаѓањето, основано врз сугестивната сила на ритмизираниот ритуален збор, а сабјите и воопшто железото и оружјето со неговата гонителска сила, стапот како престижно-симболичен белег на предводник и означувач на крајот на танцот, како и мимикриското движење се средства со кои се симболизира паѓањето во транс. Курт Закс обрнува посебно внимание на гонителската семантика на танците со мечови (железни или дрвени) и со стапови, го оспорува нивното индоевропско потекло и ги сместува во праисториските времиња (Sachs, 1937: 119-120).

Русалиските поворки, наречени чети, ги исполнуваат само мажи, а нивниот број е строго одреден. Тие се состојат од 20 до 40 луѓе и се на возраст од дваесет до четириесет години. Бројот на групата не бил фиксно одреден и се формирала во зависност од бројот на кандидатите и тоа врз принципот на двојки (десет, дванаесет или тринаесет двојки). За цело време на дваесетте некрстени денови тие се движеле, одморале, спиеле и јаделе заедно како посебна дружина. Предводник на групата е балтацијата (Козаров, 2010: 34)² кој носел „балтија“ (турски назив за секира) (Чајкановиќ, 1941: 75, 180)³, за разлика од другите играчи кои при играњето носеле сабји, т.н. „кал’чки“ (од „кал’ч“, турски назив за сабја). Неговата улога е да управува и да ја брани групата во целост. При играњето групата ја предводел танчарот или јузбашијата (јузбашија, турски капетан), а до него се наоѓа кесецијата, чијашто улога е да ја „рамни“ играта. На крајот е пашкарот (опашкарот), кој, како и танчарот, требало да биде добар играч, бидејќи при играњето на спротивната страна ја предводел групата. Конарчиите се еден вид извидници, кои први оделе во селото и ги известувале селаните дека доаѓа нивната група или пак го извидувале патот за да не се сретнат со друга русалиска група (Димовски, 1974: 166).

Русалиските групи биле компактни со години и со непроменлив состав, а промени се правеле во случај на дополнување на групата поради старост, болест, смрт или откажување на некој од постојаните членови (Козаров, 2010:31).

²) Балтацијата бил тревкар (ги познавал лековитите тревы) и со нив лекувал, а исто така знаел да растура и магии.

³) Секирата уште од многу стари времиња играла важна улога во магијата и религијата.

Игрите што ги изведувале се одликуваат со одмерени стапки во почетокот, обредното оптрчување на местото каде што играат, вртењето, вкрстените стапки и замавнувањето со сабјите, претставуваат вистински борбени игри со одредена магиска улога и задача.

Музичката придружба на русалиските игри се состои од две зурли (голема и мала) и еден тапан.

Русалиската музика е строго обредна и не се исполнува по друг повод во годината, само во т.н. „пагански денови» - од Христовото раѓање до Христовото крштавање (Манолов, 1974: 42). Таа заедно со игрите зазема главно место и игра одлучувачка улога при комуникацијата со злите сили (Вражиновски, 1999: 263-264).⁴ Со посредство на музичката комуникација човекот го протерува демонското суштество, односно го ослободува човековиот простор и општествената заедница од дејствата на демонските сили.

Овие обредни поворки претставуваат поширок културно-историски белег на доселеничките родови од јужна Македонија, поточно од кукушкиот регион во струмичкиот крај.

Во поново време, претставниците на историската школа (во нејзината историско-миграциска варијанта) се КУД „Русалии” од с. Секирник, Струмичко, кои денес претставуваат варијанти на еден културен тип.

Целта на моево излагање е да го претставам КУД „Русалии” од с. Секирник, Струмичко, како наследник и чувар на овие традиционални игри кои се пренесувале со генерации низ текот на времето до денес. Воедно, тие се една од најзначајните играорни групи во Република Македонија кои ја негуваат и презентираат културната историја на Македонците - бегалци од Република Грција за време на балканските војни и граѓанската војна во Грција по Втората светска војна. Членовите на оваа играорна група потекнуваат од Егејска Македонија⁵ и се потомци на бегалците од 1913 година. Преселувајќи се во струмичкото село Секирник, тие со себе ја пренесле и својата народна култура и традиција. Најголеми и највпечатливи траги од нивната култура се секако русалиските игри кои се и најоригиналниот и најтрајниот белег за нивното постоење и

⁴) За настанување на директниот контакт на човекот со демонското суштество постојат две основни причини кои влијаат до појавата на музичката комуникација: 1. Настојувањето на човекот да се ослободи од демоните; 2. Натпреварувачкиот карактер помеѓу две вакви суштества.

⁵) Во Струмичко познати како „Бежанци”.

дејствување во новата средина, верувајќи и надевајќи се дека еден ден ќе се вратат на своите огништа. Меѓутоа, соочени со реалноста дека не постојат никакви надежи за враќање на родната грутка, тие продолжиле да ја негуваат русалиската древна традиција. Од преселувањето до 1931 година, русалиските игри ги играле за добротворни цели и на тој начин била изградена црквата Св. Богородица во селото Секирник. Од тогаш до денес, традицијата на негување на русалиските игри не престанала да се негува, почитувајќи ги строго правилата и обичаите во текот на русалиското играње. Така, по одобрување на селанските власти, играорците земале благослов од свештеникот во селото. Потоа, ритуално, како што би рекле, со „трченик“ трипати ја опколувале црквата. Потоа каснувале парче леб и месо од „курбанот“ - принесената жртва (теле или овца) и дури потоа оделе во обиколка по селото.⁶

Репертоарот на ова културно-уметничко друштво со изворни русалиски игри од Кукушко е навистина интересен и доста импресивен преку кој се отсликува македонското фолклорно наследство од споменатиот крај.

Своите почетоци како група играорци ги имаат уште во далечната 1926 година. Како КУД „Русалии“ за првпат се регистрираат во 1972 година, која до ден-денес настапува со својата грациозност во играта, освојувајќи ги срцата на фестивалската публика и интересот на истражувачите. Преку 30 години настапувале на фестивалите во Република Македонија, настапи кои се од промотивен или ревијален карактер. Учествувале на „Балканскиот фестивал на народни игри и песни“ во Охрид, во 1971 година. Истата година учествувале и на „Смотра фолклора“ во Загреб, Република Хрватска, оставајќи силни впечатоци на многубројната публика, за што сведочат бројните написи во тогашните печатени медиуми. Од 1973 до денес, по „Комитското оро“, ова реномирано културно-уметничко друштво редовно го отвора Републичкиот фестивал на народни игри и песни „Илинденски денови“ во Битола. Во 2005 година настапија на „Скопско културно лето“, во 2007 година повторно на Балканскиот фестивал на народни игри и песни во Охрид, а на меѓународниот фестивал „Тодорица“ во Свети Николе, во 2006 година го освоија првото место за негување на изворен фолклор.

На репертоарот на друштвото најчесто се застапени ората: „Маршот“,

⁶ Според кажувањата на Димитар Иванов, моментен раководител на КУД „Русалии“ од с. Секирник, Струмичко.

„К’рмази фустан“, „Бела Јана“, „Менка“, „Сечи моме“, а најавени се уште ора кои повторно треба да ги постават на репертоарот, а тоа се игрите: „Тодор Капитан“, „Миц Маро миц“ и „Чекмеце“.⁷

Секако за нивната популарност и автентичност во сценското презентирање на русалиските игри најзаслужни се Чичко Гоце - русалијата - балтација, Вангел Танчев, Димитар Иванов кои несебично се залагаат за популарноста на оваа играорна група, како и останатите играорци.

Користена литература

- Величковска, Родна. 2008. *Музичките дијалекти во македонското традиционално народно пеење - обредно пеење*, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Македонско народно творештво, Народни песни, книга 17, Скопје.
- Вражиновски, Танас. 1999. *Народна традиција, религија, култура*. Матица македонска, Скопје.
- Димовски, Михаило. 1974. „Русалиските обичаи и игри во селото Секирник, Струмичко и нивните карактеристики“, Македонски фолклор, година VII, број 13, Скопје.
- Зечевиќ, Слободан. 1962. „Предања о русалијским гробљима у Источној Србији“, Народно стваралаштво, Фолклорни свезак, 2-4, Београд.
- Кличкова, Вера. 1969. „Русалиски обичаи во Гевгелиско“, Македонски фолклор, година II, број 3-4, Скопје.
- Козаров, Киро. 2010. *Русалии*, Македонска реч, Скопје.
- Манолов, Илия. 1974. „Зурны, зурнская музика у некоторых балканских народов и реликтные формы в ней“, Македонски фолклор, Година VII, број 13, Скопје.
- Sachs, C. 1937. *World History of the Dance*, New York.
- Чајкановиќ, Веселин. 1941. *О српском врховном богу*, XVI: Божић и Турђевдан, Београд.

⁷⁾ За стилот и начинот на играњето види Димовски, 1974: 168.